

Vadehavet

- ind i næste årtusinde

Vadehavet - ind i næste årtusinde

Udgivet af Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med
Amternes Vadehavssamarbejde (Ribe Amt og Sønder-
jyllands Amt), 1999

Redaktion

Henrik Wichmann, Skov- og Naturstyrelsen
John Frederiksen, Amternes Vadehavssamarbejde
Svend Tougaard, Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg
Palle Uhd Jepsen, Skov- og Naturstyrelsen
Elin Gjødsebøl, Skov- og Naturstyrelsen

Konsulent

Jens Muff Hansen/Naturplan

Layout og opsætning

Stig Bachmann Nielsen/Naturplan

Repro

Digital XPress A/S

Tryk

Tryksagen er mærket med det nordiske miljømærke Svanen.
Phønix-Trykkeriet A/S, Århus. Licensnr. 541 006.
ISO 14001 miljøcertificeret og EMAS-godkendt

ISBN

87-7279-167-5

Oplag

7.500 eks.

Hæftet fås gratis hos de udgivende myndigheder eller i
Miljøbutikken
Læderstræde 1-3
1201 København K
tlf.: 33 92 76 92
e-post: butik@mem.dk

Hæftet findes på Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside:
<http://www.sns.dk>

Indhold

Forord	3
Om Vadehavssplanen	4
Vadehavssplanens indhold	8
Vadehavssplanens betydning i fremtiden	14
Nye undersøgelser	28

Fotos:

John Frederiksen:

Side 4 th, 8, 9, 11 th, 24 th, bagside

John Frikke/Biofoto:

Side 11 tv, 16, 19, 20, 21 tv, 22, 24 tv, 28, 29

Palle Uhd Jepsen:

Side 3, 4 tv, 5 th, 6, 10, 12 th, 13, 17 tv, 23, 26, 27, 30

Lars Maltha Rasmussen:

Side 17 th

Svend Tougaard/Biofoto:

Forside, side 5 tv, 12 tv, 14, 18, 21 th, 25

Forord

Med dette hæfte opfylder jeg mit løfte om en brugervenlig udgave af Vadehavsplanen.

Planen blev vedtaget af miljøministrene fra Holland, Tyskland og Danmark på vadehavs-konferencen i Tyskland i oktober 1997. Den afspejler de tre landes fælles ansvar for at beskytte vadehavsområdets natur og kultur og for at sikre en udvikling, der opfylder behovene hos de mennesker, som bruger området.

Ved at aftale retningslinierne sammen med vore tyske og hollandske naboer kan vi sikre, at vadehavsområdet forvaltes som den økologiske helhed, det er. Vi sikrer desuden en fælles indsats over for ydre trusler mod vadehavsområdet for eksempel forurening fra Nordsøen og fra land.

Vadehavsplanen er en politisk aftale mellem de tre landes regeringer, og den vil fremover være rettesnor for kommunernes, amternes og statens forvaltning af området. Selvom den danske del af vadehavsområdet allerede er godt beskyttet, lægger jeg stor vægt på, at planen følges op af befolkningen og af myndighederne.

Opfølgningen af Vadehavsplanen vil blandt andet ske gennem det regionplantillæg, som Ribe Amt og Sønderjyllands Amt lægger ud til debat i sommeren 1999. Jeg er glad for, at amterne har taget denne udfordring op. Jeg agter også at gennemføre de beslutninger, som berører de dele af

vadehavsområdet, som mine regeringskollegaer og jeg er ansvarlige for.

Beboerne og andre brugere har deltaget livligt i debatten om, hvordan vadehavsområdet skal benyttes og beskyttes i fremtiden. Her tænker jeg ikke mindst på det konstruktive arbejde, der blev gennemført i Det rådgivende udvalg for Vadehavet. Jeg håber, at denne debat vil fortsætte ligeså konstruktivt i fremtiden.

Jeg opfordrer alle med interesse for vadehavsområdet til at give deres synspunkter til kende.

Svend Auken
Miljø- og energiminister

Om Vadehavsplanen

Mange brugere

Vadehavet er Danmarks største vådområde. Det samlede vadehavsområde udgør 13.500 km², hvoraf ca. 10% ligger i Danmark.

Hvert år passerer 10-12 millioner vandfugle gennem vadehavsområdet for at søge føde og raste under trækket, og et stort antal bliver her for at yngle. Mange af de fisk, som ender på midtidsbordet, vokser op i Vadehavet. Vadehavet er desuden et vigtigt levested for sæler og marsvin.

Fugleflokke på vaderne

Dette fladvandede kystlandskab med tidevandsflader, marsk og øer har gennem århundreder været benyttet af mennesker. Landbrug, fiskeri, jagt, søfart og handel har haft stor betydning, og i tidens løb er der opstået karakteristiske kulturmiljøer og landskaber, som er værd at bevare.

Benyttelsen af vadehavsområdet ændrer sig hele tiden - på godt og ondt. Landbrug og fiskeri bliver år for år mere effektiviseret, og den rekreative benyttelse har været stærkt stigende.

Mange mennesker, ofte med vidt forskellige interesser, gør krav på at benytte området. Udviklingen har gjort det nødvendigt med en samlet plan for, hvordan brugernes interesser kan tilgodeses, samtidig med at naturen, miljøet og kulturværdierne sikres for eftertiden.

Vandretur i Vadehavet

Fælles område - fælles plan

Vadehavsområdet er fælles med Tyskland og Holland. Derfor er det vigtigt, at landene samarbejder om at koordinere forvaltningen af området.

Forhandlingerne mellem de tre lande blev indledt i 1970'erne, og i 1982 kunne miljømini-strene underskrive en fælles erklæring om at beskytte Vadehavet. Siden har der været afholdt flere ministerkonferencer, og vadehavsområdet har flere gange været til debat blandt borgere og myndigheder.

Den seneste ministerkonference blev afholdt i den tyske by Stade i oktober 1997. På det tidspunkt var samarbejdet nået så langt, at miljøministrene kunne vedtage Den trilaterale Vadehavsplan, også kaldet Vadehavsplanen.

Marskgård på værft i Tøndermarsken

Ribe Domkirke ses milevidt i det flade marskland

Politisk aftale

Vadehavsplanen er en politisk aftale med fælles målsætninger og retningslinier. Planen har ingen direkte gyldighed for den enkelte borger, men får stor betydning, når den indarbejdes i nationale love eller bekendtgørelser. Planen udstikker desuden rammerne for den fysiske planlægning og vil blive brugt i konkrete sager, der vedrører vadehavsområdet.

Som eksempel kan ønsket om at regulere jagt og færdsel ses i den seneste danske bekendtgørelse fra 1998 om fredning og vildtreservat i Vadehavet.

Målet om at beskytte områdets plante- og dyreliv har betydet, at store arealer i alle tre lande er udpeget som Ramsarområder, EF-fuglebeskyttelsesområder og som EF-habitatområder, fremover benævnt internationale naturbeskyttelsesområder.

Benyttelse og beskyttelse

De tre lande har besluttet, at de vil fremme de naturlige processer, som er grundlaget for vadehavsområdets natur og de kulturhistoriske særpræg.

Benyttelsen af vadehavsområdet skal ske bæredygtigt, det vil sige uden at indskrænke levedygtigheden for planter og dyr, samtidig med at beskyttelsen ikke fører til forringede levevilkår for lokalbefolkningen. Planen forudsætter desuden, at der ikke må gives køb på beboernes sikkerhed mod havet samt at borgere og interessegrupper inddrages aktivt i planens gennemførelse.

Demonstration mod Vadehavsplanen ved Rømødæmningen grundlovsdag 1996

VADEHAVSOMRÅDET

Vand

	Tidevandsflade		Det trilaterale Samarbejdsområde
	Dybde < 10m		Det trilaterale Beskyttelsesområde
	Dybde 10-20m		Landbrugsområde
	Dybde >20m		By
	Forlandsmarsk		Landegrænse
	Klit, strand og højsande		

A compass rose is centered below the legend, with a north arrow pointing upwards. Below the compass rose is a scale bar with markings at 0, 10, 20, 30, and 40 km.

Vadehavsområdet strækker sig fra Varde Å og Ho Bugt i nord til Den Helder i Holland i syd. Det trilaterale Samarbejdsområde, hvor Vadehavsplanden gælder, dækker havet ud til 3-sømilegrænsen samt alle kystnære internationale naturbeskyttelsesområder.

Vadehavets planens indhold

Økologiske målsætninger

Vadehavets planen bygger på en række økologiske målsætninger, som sigter på at opretholde eller forbedre naturen i de forskellige områder. Målsætningerne kan belyses ved at tage „en tur“ fra områderne bag digerne over strandene og ud til det åbne hav.

Bag digerne

Marsklandet i Danmark er kendetegnet ved de store vidder med uhindret udsyn, hvor havdiget og istidens bakkeøer sætter grænsen. Ikke blot i Tøndermarsken, men også i de øvrige marskområder langs Vadehavets kyster findes velbevarede kulturminde, for eksempel gårde og byer, som understreger områdets særpræg og identitet. Vadehavsområdet rummer blandt andet fælles træk i bosætningshistorie og i befolkningens evne til

Vadehavets planens mål for områder bag digerne:

- Styrke landskabets karakter og identitet.
- Bevare mangfoldigheden i kulturlandskabet.
- Bevare den kulturelle arv.
- Skabe eller opretholde bedst mulige forhold for planter og dyr, herunder for træk- og ynglefugle.

at udnytte havets muligheder og tilpasse sig dets trusler. Set med nutidens øjne rummer marsken store natur- og kulturhistoriske værdier, også i international sammenhæng.

De tre vadehavslande tilstræber at indstille området - helt eller delvist - til optagelse på UNESCO's liste over verdens mest værdifulde kulturarv samt at beskytte kulturmiljøet gennem planlægning og forvaltning.

I de sidste 30-40 år har landbruget i vadehavsområdet også gennemgået store forandringer. Mange vedvarende græsningsarealer i den våde marsk er afløst af intensivt drevne marker

Forlandsmarsk dannet ved opgravning af render (grøbling)

Strandengene

Strandenge eller forlandsmarsk findes på østsiden af vadehavsøerne og på Skallingen, langs Ho Bugt og foran digerene på fastlandet.

Indvinding af land har nogle steder øget indvandringen af planter og skabt ny marsk. Det ses i faskingårde og på steder, hvor forland og vader er kunstigt afvandet ved grønning. Eksempler på denne proces kan ses langs Rømdæmningen og langs låningsvejen til Mandø.

De nye marskområder kan i nogen grad erstatte de naturlige strandenge, som i tidens løb er inddiget og opdyrket. Samlet set er arealet af strandengene imidlertid stærkt formindsket. Den moderne drift har på visse steder påvirket plantevæksten, så den er blevet mere artsfattig. Strandengene forringes blandt andet af kraftig afgræsning, ved brug af sprøjtemidler og ved gødskning.

Vadehavsplanens mål for strandengene:

- Stimulere dannelsen af naturlige strandenge.
- Fremme strandengenes naturlige overfladeformer og dynamik.
- Fremme en naturlig plantevækst på strandenge, som er etableret ved landvinding.
- Skabe bedst mulige forhold for træk- og ynglefugle.

Naturlig strandeng

Å-landskabet

Åer og andre større vandløb, som leder ferskvand ud i Vadehavet, danner forbindelse mellem de ferske, de brakke og de salte vandmiljøer. De næringsrige overgangszoner ved vandløbenes udløb er vigtige for vandrefisk som snæbel, laks og havørred samt for en lang række fuglearter.

I den danske del af Vadehavet er Varde Å det eneste større vandløb, hvor udløbet ikke er påvirket af diger og sluser. Området prioriteres derfor højt som ét af de steder, hvor man søger at opretholde eller gendanne de naturlige tilstande.

I Holland er man i færd med at udvikle sluse-systemer, som kan forbedre brakvandszonerne ud

Vadehavsplanens mål for å-landskabet:

- Beskytte værdifulde dele af flod- og åmundinger.
- Fastholde og - om muligt - gendanne de naturlige tilstande langs flod- og åbredder.

for floderne. I Tyskland er de store floder afgørende for skibenes adgang til havnebyerne. Det kan derfor være vanskeligt at ændre vedligeholdelsen.

Den ydre del af Varde Å-dal

Tidevandsområderne

De fleste steder langs kysten er der en jævn overgang fra strandenge til vadeblader. På de højeste vadeblader nærmest kysten er plantevæksten præget af annelgræs, kveller, vadegræs og andre salttålende arter. De hårdføre planter øger aflejringen af slik, så der efterhånden dannes ny marsk. Den biologiske produktion af bunddyr på overgangen mellem marsk og vade er meget høj. Fuglene har derfor ved lavvande rige muligheder for at finde føde i dette område.

Tidevandsområderne har desuden stor betydning for fiskeyngel. Omkring halvdelen af Nord-søens fladfisk vokser op i Vadehavet, der sammen med havet vest for øerne er vigtige fødesøgningsområder for spættet sæl.

Mennesket nyder også godt af rigdommene, det vil sige fisk, skaldyr og fugle, ligesom de mange dyb og render altid har fungeret som vigtige transportveje.

Islandsk ryle

Vadehavets planens mål for tidevandsområderne:

- Stimulere naturlige og dynamiske forhold på vaderne.
- Sikre fysisk og biologisk uberørte vader og dyb.
- Forøge områder med en naturlig fordeling og udvikling af blåmuslinger og ålegræs.
- Opretholde levedygtige bestande af spættet sæl og gråsæl.
- Skabe bedst mulige forhold for træk- og ynglefugle.
- Begrænse forureningen.

Vadeblader ved lavvande

Strandene og klitterne

De største områder med strande og klitter i den danske del af vadehavsområdet findes på ydersiden af Skallingen, på Fanø og på Rømø.

Et naturligt strand- og klitlandskab dannes og formes, når havet aflejrer materiale på kysten, og vinden skaber sandflugt. Langs mange kyststrækninger er den naturlige dannelse af strand og klit begrænset af kystsikring og dæmpning af sandflugt. Det er vigtigt for mange af klitternes planter og dyr, at sandflugt fortsat kan finde sted. Våde lavninger, som er levested for mange planter og dyr, forsvinder, når grundvandet synker i sommerhusområderne på grund af større forbrug af drikkevand, eller når husenes placering kræ-

Vadehavsplanens mål for strandene og klitterne:

- Øge den naturlige dynamik i strand- og klitområder.
- Stimulere udviklingen af den naturlige vegetation.
- Skabe bedst mulige forhold for træk- og ynglefugle.

ver dræning. Mange steder slides klitterne på grund af stor færdsel; strandene er derimod mere robuste.

Planen forudsætter, at hav og sandflugt i højere grad får lov til udfolde sig frit, med mindre det går ud over befolkningens sikkerhed.

Mennesket sætter sine spor i klitterne

Søndag på stranden

Det åbne hav

Det åbne hav er den del af vadehavsområdet, der ligger vest for øerne ud til 3-sømilegrænsen.

De åbne havområder er overvejende lavvandede. Bunden er gennemskåret af dyb, som skaber forbindelse mellem Vadehavet og Nordsøen. Vandkvaliteten i Nordsøen har derfor stor betydning for vandkvaliteten i Vadehavet.

Det åbne hav er et vigtigt levested for dykænder, når de søger føde, raster og fælder, samt for spættet sæl og marsvin. Sælerne benytter højsandene som yngle- og hvilepladser. Herfra svøm-

Vadehavsplanens mål for det åbne hav:

- Bevare den naturlige struktur i havbunden og på højsande.
- Skabe bedst mulige fødeområder for fugle.
- Opretholde levedygtige bestande af spættet sæl, gråsæl og marsvin.
- Begrænse forureningen.

mer de langt ud i Nordsøen efter føde. Marsvin vandrer mest langs kysten, og flokke af de små hvaler ses undertiden i det indre vadehav.

Spættet sæl på højsand

Vadehavsplanens betydning i fremtiden

Aktiviteter

Vadehavsplanen lægger de overordnede rammer for udviklingen inden for så forskellige områder som erhvervsliv og friluftsaaktiviteter, kystsikring og sandindvinding, forurening og tekniske anlæg.

Der er kun i få tilfælde taget detaljerede beslutninger i planen. Alligevel er det muligt at give et bud på, hvad planen kan komme til at betyde for de mennesker, som bruger vadehavsområdet.

Digerne gjorde det muligt at afvande og opdyrke marsken samtidig med, at det skabte større sikkerhed for befolkningen

Landbrug

Marsken er dannet af tidevand og stormfloder. Dannelsen begyndte i læ af ø-kæden for omkring 3.000 år siden - fra Holland i syd til Tyskland og Danmark i nord. På grund af det store indhold af næringsstoffer, som havet har aflejret sammen med ler og sand, er marskjorden (klægen) meget frugtbar.

For omkring 1.000 år siden blev de første diger bygget i det hollandske vadehav. Med bygning af diger blev systematisk afvanding og opdyrkning af marsken mulig. Alligevel har det traditionelle billede med vedvarende græsning og høslæt været dominerende mange steder op til vore dage.

I det danske vadehavsområde blev det første havdige bygget i Tøndermarsken i 1556. De øvrige havdiger er opført i dette århundrede. Det nyeste - Det fremskudte Dige ved Højer - blev indviet i 1981.

Miljøvenlig drift

EU's støtteordninger til miljøvenligt landbrug er for tiden et af de bedste midler til at opfylde Vadehavsplanens målsætninger om et landbrug, der tager store hensyn til marskens natur- og kulturværdier.

Landmændene kan benytte ordningerne i de „Særligt Følsomme Landbrugsområder“, som er udpeget af og administreres af amterne. I marsken bag digerene kan man søge tilskud til vedvarende græs med nedsat eller ophørt gødskning, brug af naturgødning og hævning af vandstanden. På strandene, som ikke ligger foran havdiger, kan der søges tilskud til at bevare eller genindføre græsningen - uden gødskning og brug af pesticider. Støtteordningerne er frivillige, og kontrakter kan indgås med amterne for 5 eller 20 år.

Støtteordninger til miljøvenligt landbrug har eksisteret i 10 år, og de har ændret sig meget i løbet af deres korte levetid. Reglerne kan være vanskelige at overskue, og en del landmænd er usikre på, om fremtidens krav til landbruget er økonomisk foreneligt med de miljøvenlige driftsformer. Alligevel er interessen for ordningerne stigende.

Genopretning af naturen

Myndighederne har de senere år brugt mange penge til at forbedre vandløbene ved at nedlægge spærringer og gendanne naturlige slyngninger. Der er desuden foretaget rydning af hederne på Fanø og Rømø og genindført græsning med får og kreaturer på strandene på øerne og langs Ho Bugt. Alt sammen med lodsejernes positive medvirken.

Brugen af miljøstøtteordninger og penge til genopretning af naturen er væsentlige instrumenter i gennemførelsen af Vadehavsplanens bestemmelser.

De tre lande er enige om følgende:

Landbruget generelt:

- Tilstræbe at reducere antallet af græssende dyr og at udsætte tidspunktet for udbinding i værdifulde fugleområder. Undtaget er de strandene, hvor et højt græsningstryk er nødvendigt af hensyn til digesikkerheden.
- Begrænsning i brugen af næringsstoffer, pesticider og andre farlige stoffer skal ske i overensstemmelse med kravene i Vandmiljøplan II og Pesticidhandlingsplanen.

Bag digerene:

- Yde økonomisk støtte til et bæredygtigt landbrug, som fremmer beskyttelsen af naturen samt bevarer de typiske træk i landskabet og de kulturhistoriske værdier.
- Yde økonomisk støtte til initiativer i landbruget, som mindsker brugen af pesticider og andre giftige stoffer samt kunstgødning.
- Genoprette naturområder, som er blevet inddraget til landbrugsformål, hvis det er muligt. Det skal ske i et frivilligt samarbejde med lodsejerne.

På strandene:

- Begrænse den menneskelige påvirkning mest mulig under hensyn til kulturværdier, kystsikring og private rettigheder.
- Indføre forbud mod brug af naturgødning, kunstgødning og pesticider.
- Reducere den kunstige afvanding, hvis det er muligt, så arealet med naturlig strandeng forøges.
- Eventuelt regulere græsningstrykket for at opnå større variation i plante- og dyrelivet. Det kan ikke ske på de strandene, hvor et højt græsningstryk er nødvendigt af hensyn til digesikkerheden.

I Varde Å-dal:

- Bevare og genoprette værdifulde områder i å-dalen, hvis det er muligt.

Naturbeskyttelsesloven

Mange udyrkede arealer i vadehavsområdet er sikret ved hjælp af Naturbeskyttelsesloven. Amterne kan blandt andet sige nej til opdyrkning og til anvendelse af kunstgødning og pesticider, hvis de ikke har været anvendt tidligere på arealerne.

Arbejdet med at registrere og vurdere de arealer, som er omfattet af de generelle bestemmelser i Naturbeskyttelsesloven (§ 3), vil blive videreført i løbet af 1999, uafhængigt af Vadehavsplanens gennemførelse.

Vadehavsplanens forbud mod brug af kunstgødning og pesticider på strandengene kan gennemføres ved en ændring af Naturbeskyttelsesloven eller ved frivillige aftaler med landmændene.

Stop for brug af kunstgødning på strandenge er et vigtigt ønske i Vadehavsplanen. Her køres flydende kunstgødning ud

Naturgenopretning i Varde Å-dal

Landbruget og myndighederne har indledt et fælles projekt, som skal genskabe de våde enge langs Varde Å og i den nordlige del af Ho Bugt.

I 1960'erne havde områderne et rigt og varieret plante- og dyreliv; men i løbet af 1970'erne og 1980'erne forsvandt de fleste vilde planter og fugle som følge af afvanding og kraftig gødskning i forbindelse med omlægning til produktion af græspiller.

Naturgenopretningsprojektet, som blev iværksat i 1996, skal løbe over 20 år, og der er afsat 80 mill. kr til formålet.

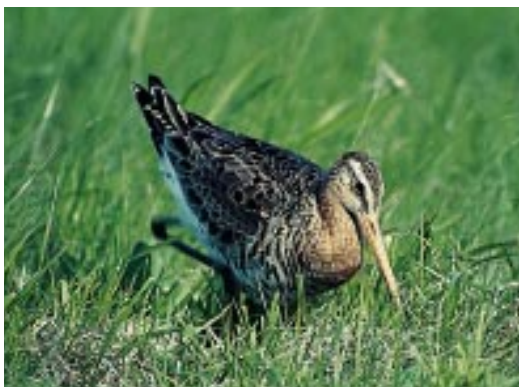
Højere vandstand i Margrethe-Kog

Siden slutningen af 1980'erne har man hævet vandstanden gennem bevanding på store dele af de 500 ha, som staten udlejer til græsning i den sydlige del af Margrethe-Kog. Siden 1982 har det været forbudt at bruge sprøjtemidler.

Et resultat af den ændrede drift er bedre betingelser for rastende og ynglende vandfugle. Bestanden af stor kobbersnepe, vibe og rødben er nu atter i fremgang.

Ændringerne i Margrethe-Kog er gennemført, uden at forpagterne har fået ringere udbytte. Staten vil fremover forsøge at leje græsningen ud til økologiske landmænd.

En højere vandstand på engene er til gavn for yngle- og vadefugle blandt andet stor kobbersnepe

Opstemning af vand i Ny Frederikskog - nabokogen til Margrethe-Kog

Fiskeri

Fiskeriet har altid været en del af kystbeboerens hverdag. I dag koncentrerer erhvervsfiskeriet sig især om fangst af muslinger i Vadehavet og fiskeri af rejer i farvandet vest for øerne. Fritidsfiskeriet efter fladfisk og ål i Vadehavet samt ørreder og laks i åerne er ligeledes en vigtig aktivitet for mange mennesker.

Vadehavsplanen har til hensigt at beskytte og fremme udbredelsen af de naturlige forekomster af blå- og hjertemuslinger. Planen indeholder ikke bestemmelser for rejefiskeriet eller for fritids- og lystfiskeriet.

Blåmuslinger

Indtil midten af 1980'erne fiskede man omkring 2.000 tons blåmuslinger om året, og fiskeriet i det danske vadehav var ikke reguleret. På grund af stigende efterspørgsel steg fiskeriet til omkring 20.000 tons om året i 1984-86. Bestandene kunne ikke tåle et så stort fiskeri, og bankerne blev kraftigt reduceret eller forsvandt helt. Fugle, som lever af muslinger, fik forringede fødemuligheder, ligesom fiskeriet blev ødelagt i en årrække.

Fiskeri efter blåmuslinger er i dag tilladt i Ho Bugt (Hjerting Løb), Knude Dyb tidevandsom-

De tre lande er enige om følgende:

Blåmuslinger:

- Friholde store områder for fiskeri af blåmuslinger.
- I princippet at begrænse fiskeriet til dyb og tidevandsrender. I særlige tilfælde kan der gives tilladelse til fiskeri på vaderne.
- Ikke at udvide de nuværende områder med kulturbanker (Holland og Tyskland).
- Opfordre fiskerne til at udveksle information om eksisterende fangstmetoder.
- Undersøge mulighederne for at begrænse fiskeriets påvirkning af omgivelserne, især ved fiskeri af muslingeyngel til udsætning.

Hjertemuslinger:

- Tillade fiskeri i de udlagte danske områder i Grådyb og i Ho Bugt.
- Tillade, at fiskeriet i Holland kan fortsætte inden for de allerede udlagte områder, dog med mulighed for at indskrænke arealet af hensyn til fuglenes fødebehov.
- Ikke at tillade fiskeri inden for beskyttelsesområdet i Tyskland.

Østers:

- Tillade den eksisterende dyrkning af østerskulturer ved den tyske ø Sild. Der vil ikke blive givet nye tilladelser.

råde og den nordlige del af Lister Dyb tidevandsområde. Det svarer til 54% af det danske vadehav, og der kan skræbes såvel på vader som i tidevandsrender. Der gives højst fem licenser, og fangstmængderne fastlægges hvert år ud fra en vurdering af bestanden. Siden slutningen af 1980'erne har fiskerne kunnet fiske ca. 5.000 tons om året.

I Holland og Tyskland har „dyrkning“ af blåmuslinger på kulturbanker i vidt omfang erstattet det traditionelle fiskeri. Kulturbanker anlægges med muslinge yngel fisket på naturlige banker. Kulturbankerne dækker i dag 10.500 ha, fortrinsvis i Holland. Der er sket en indskrænkning af arealet i de senere år, og man vil for eksempel i Schleswig-Holstein reducere arealet fra 2.750 ha i dag til 2.000 ha i 2006.

I den danske del af Vadehavet foretages ingen dyrkning af blåmuslinger.

Hjertemuslinger

Erhvervsfiskeriet blev indledt i Holland i 1960'erne, i Tyskland i 1970'erne og i Danmark i 1980'erne. I 1997 blev der udstedt 36 licenser i Holland, mens der kun blev givet én licens i henholdsvis Danmark og Tyskland.

Fiskeri efter hjertemuslinger kan foregå i afgrænsede områder langs nordsiden af Fanø og på den sydlige del af Langli Sand. Trafikministeriet kan desuden give tilladelse til fiskeri inden for Es-

bjerg Havns søområde. Der må fiskes i august samt fra november til marts - og kun i dagtimerne. Kvoten fastlægges hvert år ud fra en vurdering af bestanden og har i de senere år været op til 3.000 tons.

Østers

Tidligere var østers udbredt i store dele af Vadehavet. Fra 1662 tilhørte retten til østersfangst i den danske del af Vadehavet grevskabet Schackenborg ved kongeligt privilegium. I 1830'erne dækkede østersbankerne godt 9 ha, men er nu helt forsvundet. I dag findes de eneste østers i Vadehavet på kulturbanker med importerede og udsatte stillehavsøsters ved den tyske ø Sild.

Hesterejer

Fiskeriet efter hesterejer foregår i dag med ca. 370 både, heraf 90 fra Holland, 240 fra Tyskland og 40 fra Danmark. I 1995 blev der fisket i alt ca. 15.000 tons rejer.

Muslingeskraber på arbejde i Vadehavet

Friluftsliv

Udviklingen efter 2. verdenskrig satte for alvor skub i turismen og i den rekreative benyttelse af Vadehavet. Førhen traf man kun de fastboende i vadehavsområdet og få badegæster på strandene. I dag kommer der tusindvis af besøgende, som ønsker at opleve naturen og kulturlandskabet.

Vadehavsplanen opstiller rammer for, hvordan den rekreative benyttelse bør ske. Vadehavet skal fortsat kunne benyttes til fritidsformål, men det skal ske uden at forstyrre mere end højst nødvendigt. Der skal være områder, blandt andet vigtige lokaliteter for fugle og sæler, uden rekreative aktiviteter, og færdslen skal reguleres i andre, særligt følsomme områder.

De tre lande er enige om følgende:

Sejlsads:

- Forbyde brug af jetski, vandski og lignende - eller begrænse brugen til mindre områder.
- Begrænse windsurfing.
- Indføre begrænsninger i hastigheden for skibe, hvis det skønnes nødvendigt for de rekreative aktiviteter.

Marinaer:

- Undgå at anlægge nye marinaer i beskyttelsesområdet.
- Eksisterende marinaer kan kun udvides inden for allerede godkendte rammer.

Bilkørsel:

- Forbyde bilkørsel i fuglenes yngleområder på strande og i klitter.

Drager over stranden på Fanø

Dvärgternen forstyrres let i sit yngleområde

Visse områder i det danske vadehavsområde er lukket for færdsel, for eksempel mellem Langli og Skallingen og langs Rømdæmningen.

Brug af jet- og vandski og sejlads med vandscootere er ikke tilladt, og der må ikke sejles hurtigere end 10 knob uden for afmærkede render og dyb.

Der er afmærket områder, hvor windsurfing kan finde sted.

Lystbådehavnenes kapacitet er fastlagt i amternes regionplaner.

Den rekreative benyttelse af vadehavsområdet foregår først og fremmest på strandene, som er en robust naturtype. De største konflikter her opstår som regel mellem de besøgende i deres forskellige aktiviteter.

Biler må i dag køre i visse områder på strandene på Fanø og Rømø. I Holland og Tyskland er bilkørsel på strandene ikke tilladt.

De mest truede fuglearter i vadehavsområdet - blandt andet hvidbrystet præstekrave og dværgterne - yngler på stranden i mindre kolonier på Fanø og Rømø. Færdsel til fods i nærheden af fuglenes ynglesteder er flere steder reguleret. Løse hunde må ikke medtages på danske strande om sommeren. Hunde må ikke medtages på Skallingen, Langli, Helmsodde på Rømø, uanset om de er i snor.

Klitter er - modsat strande - følsomme overfor kørsel og anden slitage.

Det er en stor udfordring både at sikre friluftsliv og naturværdier

Jagt

Udbytte fra jagt indgik førhen i kystbeboerens husholdning på lige fod med afgrøder fra landbruget samt fisk og skaldyr fra havet. I dag er jagt en fritidsbeskæftigelse fortrinsvis for lokale beboere, men der kommer desuden jægere fra andre egne af landet.

Det øgede jagttryk gjorde det nødvendigt at udlægge hele det danske vadehav som vildtreservat i 1979 med områder uden jagt. Ordningen supplerede to ældre vildtreservater fra 1936 i Albuebugten ved Fanø og i Lister Dyb tidevandsområde omkring Jordsand. Reservatorordningen tager hensyn til dyrelivets behov for uforstyrrede levesteder.

Jagt er fortsat tilladt i vadehavsområdet - i en form, som tager hensyn til fuglene og mulighederne for naturoplevelser

De tre lande er enige om følgende:

- Afvikle jagt på trækfugle i beskyttelsesområdet - eller i tilsvarende lige så store og økologisk værdifulde områder inden for Vadehavsområdet.
- Tillade jagt på standvildt i beskyttelsesområdet, hvis trækfugle ikke generes herved.
- Forbyde brugen af blyhagl.

På ministerkonferencen i 1991 blev det besluttet, at al jagt på trækfugle i Vadehavet skulle ophøre. En række organisationer i Danmark fik imidlertid overbevist de tre landes ministre om, at en vis jagt godt kunne forenes med Vadehavets status som international fuglelokalitet. At der i Vadehavets planer fortsat er plads til jagt i Vadehavet, skyldes ikke mindst denne indsats.

Forurening

De tyske floder Rhinen, Elben, Weser, Ems og den hollandske flod Ijssel udleder hvert år 60 km³ forurenede vand til Vadehavet. Med floder og åer tilføres giftige tungmetaller, pesticider og PCB'er samt store mængder af næringsstofferne kvælstof og fosfor.

På grund af strømforholdene i Nordsøen tilføres Vadehavet desuden skadelige stoffer fra aktiviteter i Storbritannien og fra selve Nordsøen - blandt andet olie. Vadehavets miljø er desuden påvirket af forurening fra luften, som fortrinsvis kommer fra de store industriområder i Nordvest- og Centraleuropa.

Vadehavsplanen har som mål, at Vadehavet skal være upåvirket af forurening. Der er tegn på, at det går den rigtige vej. I de sidste tyve år er floernes tilførsel af giftstoffer mindsket, og mængderne af fosfor - og til dels kvælstof - begyndte at falde i slutningen af 1980'erne. Derimod er olieforureningen fra skibsfarten stadig et stort problem.

De tre lande er enige om, at den totale udledning af næringsstoffer i vadehavsområdet fortsat skal reduceres væsentligt. Internationale aftaler og bestemmelser, som pålægger alle lande omkring Nordsøen og inden for EU at mindske tilførslen af gift- og næringsstoffer til havet, skal gennemføres konsekvent; herunder skal rensningsanlæg i Nordsøens og Vadehavets bagland udstyres med faciliteter til at fjerne næringsstofferne.

Ministrene er desuden enige om at mindske tilførslen af farlige stoffer og olie. Dels skal der gøres mere for at overvåge og retsforfølge rederier og kaptajner, som foretager ulovlige udledninger, dels skal havnene i vadehavsområdet indrette brugervenlige faciliteter til at modtage olierester, affald og lignende fra skibene.

Det er aftalt at opbygge en fælles varslings for skibe, der sejler med farlige stoffer langs Vadehavet i Holland og Tyskland. Der er desuden lagt op til at indføre skærpede krav til efterforskning og indvinding af gas og olie i vadehavsområdet. Denne aktivitet foregår kun i den hollandske og tyske del af Vadehavet.

Ænder indsamlet efter en olieforurening

Kystsikring

Vadehavsplanen indebærer, at der i fremtiden skal tages større hensyn til naturen, når der gennemføres sikring af kysten i vadehavsområdet. De naturlige processer skal fremmes så meget som muligt, men det skal ske uden risiko for befolkningens sikkerhed.

Det er i princippet ikke længere tilladt at bygge nye havdiger i vadehavsområdet.

Forstærkning af de nuværende diger skal først og fremmest foregå på landsiden. Klægen skal graves i baglandet. Kun i nødsituationer - eller i de tilfælde, hvor der ikke er adgang til klæg på anden måde - kan der graves foran digerne.

Ved kystsikring skal tab af tidevandsflader, strandenge og klitter gøres så lille som mulig.

Der må ikke bygges nye havdiger, men de gamle må forstærkes

Dæmpning af sandflugt i de yderste klitrækker vil kun blive gennemført i begrænset omfang, for eksempel i turistområder.

I beskyttelsesområdet må indvinding af sand kun finde sted, hvis der er tale om oprensning fra sejlrønder og i særlige tilfælde til kystsikring. Indvinding af sand eller andre lignende råstoffer kræver myndighedernes tilladelse. Dog er optagning af sand til privat brug tilladt for lokale beboere.

I Danmark oppumpes store mængder sand i forbindelse med vedligeholdelsen af sejlrønden i Grådyb. En del af sandet anvendes til at sikre kysten ud for Skallingen og Fanø. Den mangeårige kystsikring langs Rømhøddæmningen er afviklet inden for de seneste år.

Digesøen øst for Esbjerg er skabt i 1993-1994 ved gravning af klæg til at forstærke Darum-Tjæreborg diget og kysten nord for Esbjerg. Søen er blevet et værdifuldt fristed for fugle, blandt andet klyde

Tekniske anlæg

Ifølge Vadehavsplanen vil man tilstræbe, at området friholdes for industri, elmaster og andre tekniske anlæg, der har langvarige påvirkninger på naturen og kan skæmme landskabet. Dette gælder også for udvidelser eller større ændringer af havne.

I beskyttelsesområdet kan der således ikke gives tilladelse til disse ændringer samt til anlæg af nye havne, industrianlæg og lignende - med mindre de har meget væsentlig samfundsmæssig betydning, og der ikke kan findes andre løsninger.

Eventuelle tilladelser til nye tekniske anlæg skal miljøvurderes efter EU's VVM-direktiv. Det sikrer, at de natur- og miljømæssige konsekvenser bliver grundigt undersøgt, før der tages beslutning, og

at beboerne får lejlighed til at udtale sig om projekterne.

Der må ikke opstilles vindmøller i beskyttelsesområdet. Uden for beskyttelsesområdet kan det tillades, hvis møllerne ikke påvirker vigtige økologiske og landskabelige værdier.

Ledninger, der forsyner øerne med gas, vand, el og lignende samt rørledninger til transport af naturgas og råolie skal anlægges, så de påvirker Vadehavet mindst muligt.

Tekniske anlæg i Esbjerg

Sejlrender og skibsfart

Ifølge Vadehavsplanen kan der i princippet ikke anlægges nye sejlrender i Vadehavet, med mindre de nuværende er ved at forsvinde.

Oprensning skal udføres på en sådan måde, at påvirkningen af den naturlige transport af materiale mellem vader og det åbne hav begrænses mest muligt. Sejlrender, der krydser vandskel mellem fastlandet og øerne, må ikke oprenses. Dette gælder også for sejlrender, der kun eksisterer i kraft af den naturlige dynamik.

Oprensning af materiale fra havnene skal klappes i robuste områder og på tidspunkter, hvor risikoen for at påvirke miljøet er mindst. Materiale forurenet over et vist niveau skal placeres på land. Tilladelser i Danmark gives af amterne, som i et

vist omfang accepterer klappning i Vadehavet ud for Havneby og Esbjerg samt vest for Fanø.

Den erhvervsmæssige sejlads er begrænset til de afmærkede ruter til Esbjerg, Nordby på Fanø og Havneby på Rømø, hvor der kan indføres begrænsninger i hastigheden, hvis det skønnes nødvendigt.

Sejlads med luftpude- og hydrofoilbåde skal fortsat begrænses. I Tyskland og Holland kan sejlads tillades i udpegede sejlrender. I Danmark vil der blive foretaget en miljøvurdering (VVM), før der eventuelt gives tilladelse. Tilladelse vil kun blive givet, hvis sejladsen ikke er i konflikt med beskyttelsen af området.

Havneby på Rømø

Flyvning og militære aktiviteter

I Vadehavsplanen er det aftalt, at der ikke må bygges nye lufthavne i vadehavsområdet, og udvidelser af de eksisterende lufthavne og flyvepladser må kun ske af hensyn til flysikkerheden.

Det er desuden aftalt, at flyvehøjden for civile fly skal være over 450-600 meter. Af hensyn til sikkerheden kan man dog give tilladelse til flyvning i lavere højde, for eksempel i særlige korridorer.

Reklameflyvning er i princippet ikke tilladt, og helikopterflyvning skal foregå, så fugle og sæler forstyrres mindst muligt. Brug af ultralette

fly er kun tilladt i forbindelse med videnskabelige undersøgelser og tilsyn.

Forstyrrelse fra militære aktiviteter, herunder skydning og flyvning, er allerede reduceret en del i vadehavsområdet. Mulighederne for yderligere reduktioner skal løbende undersøges, for eksempel nedsættelse af antallet af flyvninger. Nedlagte skydeområder bør udlægges som beskyttede naturområder. I de senere år er skydeområder i Holland og Tyskland blevet lukket.

Flyvning i lav højde er kun tilladt ved tilsyn og videnskabelige undersøgelser

Nye undersøgelser

Det er nødvendigt, at vi fortsat skaffer ny og tidsvarende viden om vadehavsområdet. Det er med til at sikre, at forvaltningen bliver bedst mulig, både for naturen og for de mennesker, som benytter området.

Udtagning af bundprøver fra vadefladerne

Ny viden om naturens og miljøets tilstand

På ministerkonferencen i Stade blev det aftalt at gennemføre et program for overvågning af natur og miljø efter ensartede principper i de tre lande. Programmet omfatter en lang række forhold, som vil give information om, hvorvidt de økologiske mål i Vadehavsplanen opnås. Information, som indsamles i overvågningsprogrammet, vil blive stillet til rådighed for alle interesserede.

I Danmark gennemføres overvågningen i samarbejde mellem Miljø- og Energiministeriet og amterne, som supplement til den landsdækkende overvågning af natur og miljø.

Nye metoder er vejen frem

De tre vadehavslande vil i de kommende år foretage en fælles kortlægning af de kulturhistoriske værdier i vadehavsområdet. Man vil forsøge at gøre kystsikringen og vedligeholdelsen af sejlrender mere miljøvenlig samt at fremme landbrugsdrift, som er bedre tilpasset marskens natur. Det danske projekt i Varde Å-dal kan for eksempel bidrage med ny viden om miljøvenlig engdrift.

Nye undersøgelser skal afklare, i hvor høj grad muslingefiskeri begrænser de naturlige forekom-

ster af bunddyr og ålegræs, og om brugen af andre redskaber og fangstmetoder kan være med til at gøre fiskeriet mere skånsomt overfor miljøet.

Vil vandstanden i havet stige?

Mange er bekymrede for, at klimaændringer vil få vandstanden i havet til at stige. Et højere vandspejl kan forringe sikkerheden for befolkningen og få stor negativ indflydelse på naturen i vadehavsområdet. Strandenge er særligt udsatte, hvis havet begynder at stige. Der er desuden risiko for, at havet mindsker arealerne med klitter og vader.

Et stigende vandspejl kan medføre behov for øget kystbeskyttelse og forstærkning af digerne.

I de kommende år skal en teknikergruppe fra de tre vadehavslande vurdere problemet. Gruppen skal stille forslag til, hvad man kan gøre for at begrænse eventuelle skader, og hvordan man kan tilrettelægge kystbeskyttelsen, så den er mest skånsom overfor naturen.

Øget afsmeltning af is ved polerne fører til højere vandstand i havet

Mere information kan fås hos:

- Skov- og Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
<http://www.sns.dk>
- Skov- og Naturstyrelsen
Reservatsektionen
Ålholtvej 1
6840 Oksbøl
- Skov- og Naturstyrelsen
Oxbøl Statsskovdistrikt
Ålholtvej 1
6840 Oksbøl
- Skov- og Naturstyrelsen
Lindet Statsskovdistrikt
Skovridervej 1
6510 Gram
- Amternes Vadehavssamarbejde
Amtsgården
Sorsigvej 35
6760 Ribe
- Ribe Amt
Sorsigvej 35
6760 Ribe
<http://www.ribeamt.dk>

- Sønderjyllands Amt
Skelbækvej 2
6200 Aabenraa
<http://www.sja.dk>
- Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg
Tarpbagevej 2
6710 Esbjerg
<http://www.fimus.dk>
- Det fælles Vadehavssekretariat
Virchowstrasse 1
D - 26382 Wilhelmshaven
<http://cwss.www.de>

Dette hæfte er bl.a. skrevet på baggrund af:

- Statedeklarationen og Den trilaterale Vadehavsplan, CWSS, Wilhelmshaven, 1998 (Vadehavsplanen).
- Bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Vadehavet, Miljø- og Energiministeriets bekendtgørelse nr. 135 af 17. februar 1998 (Vadehavs-bekendtgørelsen).
- Vejledning til bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Vadehavet, Miljø- og Energi-ministeriets vejledning af 17. februar 1998.

Miljø- og Energiministeriet
Skov- og Naturstyrelsen

Ribe Amt

Sønderjyllands Amt

Det er af stor betydning, at naturen og miljøet i vadehavsområdet beskyttes samtidig med at området sikres mulighed for udvikling. Derfor vedtog miljøministrene fra Danmark, Tyskland og Holland i oktober 1997 Den trilaterale Vadehavsplan.

Vadehavsplanen er en politisk aftale om de principper, som landene vil lægge til grund for den fremtidige forvaltning af området. Planen får effekt, når den gennemføres i lovgivningen, indgår i regionplanlægningen eller anvendes i konkrete sager. Planen forudsætter, at der ikke gives køb på befolkningens sikkerhed, og at lokale beboere og interessegrupper inddrages aktivt i planens gennemførelse.

I dette hæfte præsenteres hovedindholdet i Vadehavsplanen og dens betydning for vadehavsområdet. Selve planen kan fås hos myndighederne eller i Miljøbutikken.

